

הראשונים שלרבי יהודה לאחר שעה שישית אין ביעורו אלא בשריפה] (משנ"ב שם, ו, ושעה"צ שם, טז-יז).

אָלָא אָמַר רַבָּא גִזְרִיה מְשֻׁם יוֹם הַמַּעֲוֶנָּה, שאין יכולים לראות את החמה ולדעת האם כבר הגיעה שעה שביעית (רש"י). ובעדים שלא כיוונו עדותם בשעות, אין אומרים שלא שיקרו אלא טעו מפני שראו את המעשה ביום המעונן, משום שרוב הימים אינם מעוננים, ולא הולכים אחר מיעוט הימים להחמיר [ולומר שלא שיקרו], שהרי ספק נפשות להקל (תוס' הרשב"א משאנן; תוס' רבינו פרץ).

אַרְבַּע זְמַן סְעוּדָה לִפְלֵי הָיָא - והכל בקיאים בו, ולא יבואו לטעות (רש"י). ודוקא לענין זמן אכילת חמץ, נתון דעתו לזמן אכילת כל אדם ואינו טועה, אבל לענין עדות, שאינו קשור לענייני אכילה, רגילותו לאכול בשעה זו אינה גורמת שיתן דעתו ולא יטעה בין שעה רביעית לשעה אחרת (תוס' הרשב"א משאנן; תוס' רבינו פרץ; מהר"ם חלאווה).

וְהָאֵמַר רַב פֶּפֶא רְבִיעִית זְמַן סְעוּדָה לִפְלֵי הָיָא אָלָא וְכוּ' רְבִיעִית מֵאֲכָל כָּל אָדָם - ומשמע שזמן אכילת כל אדם הוא בשעה רביעית מעלות השחר, שהרי דברי רב פפא נאמרו לגבי זמן אכילת חמץ בערב פסח, וזמן זה מחשבים מעלות השחר, ודוקא בערב פסח שרוב העולם עומדים משנתם בעלות השחר, זמן אכילה בשעה רביעית נמדד מעלות השחר, אבל בשאר ימות השנה זמן אכילה בשעה רביעית נמדד משעמד משנתו, כל אדם לפי עניינו (מג"א או"ח קנז, א, ומחצית השקל בדעתו).

חֲמִישִׁית מֵאֲכָל פּוֹעֲלִין, שמשועבדים למלאכת בעל הבית, ומאחרים אכילתם יותר מכל אדם (מהר"ל שבת י, א, בפי' שני).

שִׁשִּׁית מֵאֲכָל תְּלִמְדֵי חֻכְמִים, שעסוקים בלימודם (ע"פ טור וש"ע או"ח קנז, א). ויש שפירש, שזובחים את יצרים ומרעיבים עצמם עד שעה זו (תניא ליקוטי אמרים כז).

מִכָּאן וְאֵילָף כְּזוֹרֵק אֶבֶן לַחֲמַת - של יין כדי למלאותה, שאינו מעלה או מוריד, שהרי כמות היין עצמו לא גדלה, ועדיף היה שימלא את החמת ביין, וכך אכילה זו, אינה מוסיפה לו כח (ע"פ רש"י שבת י, א, ד"ה כזורק, בפי' שני, ופמ"ג או"ח קנז א"א ג בדעתו, ושל"ה, הובא במג"א שם, ג). ועוד יש לפרש, שאכילה זו קשה לגוף, שאם נוהג כן תמיד, גופו נחלש (רש"י שם בפי' ראשון, ושפת אמת שם בדעתו).

לֹא אָמְרוּ אָלָא דְּלֹא טָעִים מִיְדֵי בְּצִפְרָא וְכוּ'. ■ להלכה, יקבע סעודתו כשתגיע שעה רביעית משעת קומו ממיטתו [כדעת המג"א]. ותלמיד חכם שעוסק בתלמודו, יכול להמתין עד תחילת שעה שישית, ולכל המאוחר עד סוף שעה שישית. ולא יאחר סעודתו יותר, שאכילה זו אינה מוסיפה כח (כרש"י בפי' שני). ואם טעם דבר בבוקר יכול לאחר סעודתו, אלא שלכתחילה גם בזה נכון לקבוע סעודה בשעה שישית (ש"ע או"ח קנז, א, ומשנ"ב שם, ב-ה).

אָבֵל אַחֵר אוֹמֵר קוֹדֵם הֵנִי הַחֲמָה וְאַחֵר אוֹמֵר אַחֵר הֵנִי הַחֲמָה עֲדִיתָן בְּטִילָה, ואין אומרים שטעו בשעות (רש"י). ומה שאמרו לעיל (ע"א) שאפשר שהעדים טעו בזמן שמתחילת שעה ראשונה עד סוף שעה חמישית [והומזמים צריכים להעיד שהיו עינם בכל זמן זה], אף ששעה ראשונה היא קודם הניח החמה, משום שדוקא כשמזכירים בעדותם את הניח מדקדקים ואינם טועים בו, אבל אם הזכירו בעדותם רק שעות, עשויים לטעות בין קודם הניח לאחריו (תוס' הרשב"א משאנן לעיל ע"א בפירוש ראשון; רבינו דוד שם; תוס' רבינו פרץ).

יָכוֹל כּוֹלָה שִׁית - לשון זו לאו דוקא, שהרי צריך לשרוף את החמץ לפני סוף שעה שישית (תוס' ד"ה ניכול; תוס' הרשב"א משאנן), אלא כוונת הגמ' שיהיה מותר לאכול עד רגע אחד לפני סוף שעה שישית (ראש יוסף. והוסף, שללשון שני שאדם טועה משהו, קושיית הגמ' להלן היא שיהיה מותר לאכול עד שני רגעים לפני סוף שעה שישית. וראה גם במנחת שלמה, שאף שלשיטת התוס' לעיל [ד, ב ד"ה מדאורייתא], 'תשביתו' הוא לאחר זמן איסור, היינו מדאורייתא, אבל מדרבנן ודאי שצריך לשרוף רגע לפני שעה שביעית). ויש שפירש, שלשון זו דוקא, וקושיית הגמ' היא שיהיה מותר לאכול את החמץ כל שעה שישית ולשורפו לאחריה, משום שגדר החיוב לאחר שעה שישית [קודם יום טוב עצמו] אין הכוונה שלאחר שעה שישית החמץ לא יהיה ברשותו, אלא לבער את החמץ, וכיון שמתחיל לשרופו לאחר שעה שישית ועוסק בביעורו, אינו עובר עליו (רבינו דוד).

אִתִּיבִיה רַבִּינָא לְרַבָּא אָמַר רַבִּי יְהוּדָה אִמְתִּי שְׁלֹא בִשְׁעַת בִּיעוּרוֹ אָבֵל בִּשְׁעַת בִּיעוּרוֹ הִשְׁבַּתְתּוּ בְּכָל דְּבָר - 'שלא בשעת ביעורו' היינו בשעה שישית, שמדאורייתא עדיין מותר לקיימו, ובזה אין ביעורו אלא בשריפה, ו'בשעת ביעורו' היינו מתחילת שעה שביעית ואילך, שחייב לבערו מדאורייתא, ביעורו בכל דבר [ומה שרבי יהודה למד מנותר (להלן כ, ב), שצריך שריפה, היינו רק לגבי חיוב הביעור מדרבנן קודם שעה שביעית, אבל משעה שביעית שחייבו מדין 'תשביתו', השבתתו בכל דבר (קרבן נתנאל על הרא"ש ב, ג, א ת"ח. וראה תוס' ד"ה אִמְתִּי. ובשעה חמישית, דעת הרא"ש שם שגם לרש"י ביעורו בכל דבר, ודעת הטור או"ח תמה, שדוקא בשריפה)].

וקושיית רבינא היא, מדוע צריך לטרוח ולאסוף עצים כדי לשרוף את החמץ בשעה שישית, ימתין עד שעה שביעית, ויבערנו בכל דבר (רש"י) [ואף ש'שורפין בתחילת שש', כיון שמשעה את החמץ על מנת לבערו בשעה שביעית, אינו עובר בשהייה זו (תוס' הרשב"א משאנן להלן כט, ב), שגדר האיסור בשעה שביעית אינו שלא יהיה חמץ ברשותו, אלא שיעסוק בהשבתתו (רבינו דוד). ויש שפירש, שאין איסור להשהות את החמץ עד לאחר שעה שישית, ומה שאמרו 'שורפין בתחילת שש' הוא רק שאסור בהנאה (פרי יצחק א, יח, בדעת רש"י כאן, וכע"ז בצ"ח להלן י, ב, וראה בזה גם ביאורנו לעיל יא, ב ד"ה ושורפין)].

ויש שפירשו, 'שלא בשעת ביעורו' היינו לאחר שעה שישית [שהיא 'שעת ביעורו', שרוב העולם מבערים בה, כתקנת חכמים], ובזה אין ביעורו אלא בשריפה, ו'בשעת ביעורו' היינו בשעה שישית, ובזה ביעורו בכל דבר, כיון שחייבו בשעה זו הוא רק מדרבנן (תוס' ד"ה אִמְתִּי, בשם ר"ת; ח"י הר"ן). וכיון שרוב העולם מבערים בשעה שישית, אין כל כך נפקא מינה במחלוקת רבי יהודה וחכמים, שהרי בשעה זו לכולי עלמא השבתתו בכל דבר (ע"פ רא"ש להלן ב, ג, וטור או"ח תמה).

ולפירוש זה קושיית רבינא היא, מדוע נתנו לו חכמים שעה אחת כדי ללקט עצים לצורך שריפת החמץ, הרי בשעה שישית יכול לבערו בכל דבר (תוס' רבינו פרץ).

■ להלכה, ביעור חמץ הוא בכל דבר, ולאו דוקא על ידי שריפה [כדעת חכמים] (ש"ע או"ח תמה, א). והמנהג לשרופו (רמ"א שם) בשעה חמישית, שחוששים לדעת הפוסקים כרבי יהודה שאין ביעורו אלא בשריפה [וחוששים לטור בדעת רש"י שגם בשעה חמישית ביעורו בשריפה דוקא, וכל שכן שאם מצא חמץ לאחר שעה שישית שיש לשרופו לכתחילה, כדי לחוש לדעת ר"ת ורוב